Cuprins

REZUMAT
SUMMARY

A. Evoluția carierei științifice și profesionale: formare, achiziții și perspective
I Formarea profesională și competențe. Scurtă caracterizare a carierei – p. 17
I.1. Date generale - p. 17
I.2. Studii doctorale și stagii de cercetare postdoctorală – p. 18
I.3. Investigații arheologice: săpături și procesarea informațiilor – p. 21
I.4. Competența științifică generală – p. 23
I.5. Diseminarea achizițiilor profesionale – p. 24
I.5.1. Publicații
I.5.2. Conferințe
I.5.3. Proiecte și capacitatea managerială
I.5.4. Expoziții
II Arheologia Transilvaniei medievale: direcții de cercetare, provocări și contribuții relevante – p. 32
II.1. Contribuții la apariția și evoluția arhitecturii religioase – p. 35
II.2. Contribuții la problematica oaspeților germani din Transilvania – p. 44
II.3. Cioburi, oale, monede și alte lucruri mărunte: investigări ale culturii materiale – p. 49
II.4. Rituri, ritualuri și inventare: investigări ale spațiilor funerare – p. 57
III. Planul de evoluție și dezvoltare a carierei profesionale și științifice – p. 59

B. Între lumi: arheologia bisericii ortodoxe din Transilvania medievală
Preliminarii – p. 63
I Începuturile arhitecturii religioase în Transilvania: cazul Alba Iulia – p. 66
II Studiul arheologic al bisericilor ortodoxe: o introducere – p. 79
III Considerații generale privind bisericile din sec. X-XV – p. 81
IV Contextul apariției și dezvoltării arhitecturii religioase ortodoxe (social și cultural) – p. 85
V Evoluția planimetrică generală – p. 93
VI Biserica în șantier: meșteri, materiale, particularități tehnice – p. 111
VII Organizarea și amenajarea spațiului interior: compartimentări, plastică arhitecturală și pictură murală – p. 115
VIII Studii de caz
Biserica Sf. Gheorghe in Lupșa (sec. XIV-XVI) – p. 122
Biserica Sf. Nicolae din Almașu Mare (sec. XV) – p. 125
Biserica Sf. Paraschiva din Feleacu (sec. XIII-XV) – p. 127
IX Anexe:
Catalogul principalelor biserici citate în text – p. 133
Lista ilustrației – p. 139
Bibliografie asociată părții B – p. 140
Ilustrație 25 planse

Între lumi: arheologia bisericii ortodoxe din Transilvania medievală

Rezumat

Candidat: Daniela Veronica Marcu Istrate

Lucrarea de față sintetizează rezultatele pe care le-am obținut în activitatea de cercetare după susținerea publică a tezei de doctorat în anul 1999, fiind structurată în două părți. Prima parte (A) prezintă profilul profesional urmărind treptele pe care le-am parcurs în carieră (A.I.), respectiv principalele achiziții științifice și contribuții la îmbunătățirea cunoașterii (A.II) și planul de dezvoltare a carierei și perspectivele estimate în domeniul pentru care candidez (A.III). Partea a doua (B) este un studiu inedit privind arheologia bisericii ortodoxe din Transilvania medievală, care reflectă stadiul cercetărilor și evidențiază contribuțiile proprii. Lucrarea conține mai multe anexe și o ilustrație selectivă asociată părții a doua.

A. Evoluția carierei științifice și profesionale: formare, achiziții și perspective

A.I. Formare profesională și competențe. Scurtă caracterizare a carierei

Principalele repere ale formării profesionale ca cercetător – stagiul doctoral, stagiile postdoctorale și cercetările de teren.

Am absolvit Facultatea de Istorie a Universității București în 1986, iar stagiul doctoral l-am urmat la Universitatea Babeş Bolyai din Cluj Napoca în intervalul 1992-1998. Teza de doctorat a fost susţinută public în aprilie 1999 și publicată în anul 2004 sub titlul *Cahle din Transilvania și Banat de la începuturi până la 1700.* Ulterior am beneficiat de două stagii de cercetare postdoctorală: în 2004-2006 și 2011-2013 (POSDRU). Primul stagiu s-a concentrat pe prelucrarea rezultatelor cercetărilor arheologice din colţul de sud-vest al cetăţii Alba Iulia în perioada 2000-2002, iar rezultatele au fost publicate într-o monografie arheologică apărută la Budapesta în limba maghiară (2008). În stagiul al doilea am derulat proiectul de cercetare cu titlul *Interferenţe culturale şi identităţi locale în partea de sud a Transilvaniei în sec. X-XIII, în* cadrul căruia am publicat o serie de studii și cărți despre patrimoniul construit și civilizația medievală din regiune.

Preocupările mele profesionale sunt concentrate asupra studierii evului mediu în Transilvania. În acest domeniu am efectuat numeroase cercetări arheologice, am publicat 7 cărţi, peste 50 de studii şi articole şi peste 70 de rapoarte de cercetare arheologică.

Pentru un arheolog **cercetările de teren** reprezintă trepte obligatorii în formarea profesională și dezvoltarea carierei. Începând din 1993 am condus peste 30 de șantiere arheologice medievale, concentrate în mod deosebit în Transilvania. Cea mai importantă dintre cercetările mele este fără îndoială cea desfășurată în colțul sud-vestic al cetății Alba Iulia, în jurul Catedralei romano-catolice și Palatului episcopal. Cercetarea complexă, care parcurge vestigii din epoca romană și până în jurul anului 1700, a fost începută în anul 2000 și s-a derulat aproape constant până în anul 2011. Rezultatele au fost publicate în două monografii și mai multe articole. Punctual, cea mai importantă dintre descoperirile mele este ruina unei biserici de influență bizantină, databilă în sec. X-XI, dezvelită în anul 2011 în fața Catedralei romano-catolice Sfântul Mihail din Alba Iulia. Este cea mai veche biserică descoperită la nordul Dunării (după bazilica de la Sucidava) și reflectă o penetrație culturală și religioasă bizantină în sudul Bazinului carpatic la începutul mileniului II. Un raport sintetic a fost publicat în anul 2014 în limba română, urmat de variante restrânse publicate în engleză și germană în 2015.

Cercetările de amploare organizate în apropierea unor importante monumente istorice au îmbogățit substanțial cunoștințele despre epoca medievală. Pentru rezultatele lor de excepție, am menționat cercetările din partea de sud a Transilvaniei, precum și pe cele din bazinul mijlociu al Mureșului

Competența științifică generală

Preocupările mele s-au concentrat pe studierea Transilvaniei în perioada medievală și premodernă. Prin numeroasele cercetări de teren (periegheze, săpături, inventariere de monumente istorice), stagiile de documentare și studiile publicate am dobândit o bună cunoaștere a cadrului istoric general, a contextului socio-politic dar în principal sunt preocupată de studierea și aprofundarea manifestărilor materiale și spirituale din sfera religioasă. Studierea consecventă a arhitecturii religioase și a spațiului funerar din perspectivă arheologică necesită cunoștințe și abilități proprii atât arheologiei cât și istoriei artei, pe care le-am dobândit prin experiența directă a cercetării în condițiile în care profilul de arheolog medievist nu a existat în sistemul nostru de pregătire.

De la realizarea unei săpături arheologice până la interpretarea rezultatelor este de parcurs, în majoritatea situațiilor, un drum lung și anevoios. Dacă în prima etapă întâietatea revine aptitudinilor tehnice, de organizare, monitorizare și documentare, în etapele de prelucrare devine preponderentă pregătirea teoretică, capacitatea de sintetiză și de interpretare în context istoric a informației arheologice. Am avut ocazia să experimentez acest parcurs în prelucrarea cercetărilor proprii, deseori pe un teren virgin deoarece numărul cercetărilor

arheologice de amploare din Transilvania ajunse la etapa de interpretare contextuală şi publicare este extrem de mic. Desigur că această competenţă s-a dezvoltat pe măsură ce am avut posibilitatea de a prelucra cercetări cu un grad de dificultate ridicat, atât ca dimensiuni cât şi ca încărcătură istorică.

Proiecte, management, varia

Începând din 1994, am fost mereu în situaţia de a obţine finanţări atât pentru săpăturile arheologice pe care le-am efectuat cât şi pentru proiectele de prelucrare a materialului arheologic, documentare ştiinţifică şi publicarea unor studii. Am reuşit să atrag finanţări importante pentru derularea mai multor cercetări de teren, dintre care unele de amploare foarte mare, dar și pentru prelucrarea săpăturilor de la Sibiu şi Alba Iulia (şi pentru altele de dimensiuni mai mici), apoi pentru diseminarea acestor rezultate prin publicarea unor monografii de specialitate dar şi prin organizarea de expoziţii şi publicarea unor materiale de popularizare. Cea mai importantă realizare din această perspectivă este managementul cercetării de pionierat care a fost studiul antropologic al necropolei medievale de la Sibiu-Piaţa Huet soldat cu publicarea rezultatelor în limba engleză în Germania.

A.II. Arheologia Transilvaniei medievale: direcții de cercetare, provocări și contribuții relevante

Pe baza principalelor rezultate ale cercetărilor mele, am sintetizat contribuțiile la îmbunătățirea cunoașterii în patru domenii, deși ele sunt oricum conexe.

1. **Apariția arhitecturii religioase** în Bazinul Carpatic: am adus numeroase contribuții prin descoperirea unora dintre cele mai timpurii biserici construite de coloniștii saşi (Drăușeni, Sibiu, Brașov) și secui (Chilieni, Daia), dar mai ales prin cercetări ale unor situri ce conțin așezăminte de rit grec existente în jurul anului 1000 (cercetări parțiale la Cenad și Pâncota, inedite). Subiectul nu poate fi însă studiat fără a aborda situl complex de la Alba Iulia, care păstrează ruinele celei mai vechi biserici de la nordul Dunării de Jos, o construcție de inspirație bizantină pe care am cercetat-o în 2011 și am publicat-o în 2014 și 2015. Tot aici a apărut însă și prima construcție de rit latin, o bazilică în stil romanic ale cărei ruine se află în interiorul catedralei actuale. Prin complexitatea sa, situl de la Alba Iulia oferă o oportunitate unică pentru subiect, pe care am evidențiat-o în monografia publicată în 2008/2009 și în alte câteva articole. Cercetările mele de la Lupșa, Almașu Mare și Feleacu sunt repere importante în cunoașterea bisericilor ortodoxe din regiune.

2. **Colonizarea unor grupe importante de populație** din Europa centrală în Transilvania reprezintă unul dintre evenimentele majore al istoriei medievale. Subiectul m-a atras de la începuturile carierei, iar prin cercetările și publicațiile mele am adus contribuții semnificative la descifrarea etapelor colonizării și a primelor forme de manifestare a coloniștilor în domeniul religios. Cercetările de amploare organizate în apropierea unor importante monumente istorice au îmbogățit substanţial cunoştinţele despre oaspeţii regatului maghiar, despre arhitectura, cultura materială şi spirituală specifice acestora în evul mediu. Cele mai relevante dintre acestea pot fi considerate cercetările de la capelele cetăţilor din Hărman şi Sânpetru (1994), Biserica din Deal din Sighişoara (1998-2001), Cetatea şi biserica evanghelică din Moşna (1999-2001), Cetatea şi biserica evanghelică din Drăuşeni (1993-1997), Biserica evanghelică din Teaca (1997), cetatea şi biserica evanghelică din Saschiz (1999-2001), centrul istoric al Sibiului (Piaţa Huet) (2005) și centrul istoric al Brașovului (2012-2013) – majoritatea publicate în articole și monografii. Cercetările de la Saschiz au fost publicate în trei articole și într-o monografie apărută în anul 2012, care a prezentat sintetic situl UNESCO din această localitate. În anul 2005 am coordonat săpăturile arheologice exhaustive din centrul istoric al Sibiului (Piaţa Huet), cercetând aproape integral suprafaţa primei incinte fortificate a oraşului şi cimitirul dezvoltat în jurul bisericii parohiale începând din secolul al XII-lea şi până în jurul anului 1550 (1833 morminte). Monografia acestor investigaţii a fost publicată în 2007, sub titlul *Sibiu. Piaţa Huet. Monografie arheologică*. În anul 2015 a văzut tiparul și monografia antropologică și arheologică a cimitirului, la editura dr. Faustus din Tübingen (lucrare realizată în colaborare cu Institutul de Antropologie Francisc Reiner al Academiei Române și cu Universitatea din Tübingen). Deși se referă strict la nucleul istoric, monografia sitului de la Sibiu (2007, 2015) este singura monografie istorico-arheologică a unei aşezări medievale din Transilvania cu un caracter interdisciplinar, inclusiv bio-arheologic.

În 2012-2013 am coordonat cercetările de la Brașov, din centrul istoric, în piațeta in jurul Bisericii Negre (Curtea Honterus). O sinteză privind aceste cercetări a fost publicată în anul 2015, sub titlul *Redescoperirea trecutului medieval al Brașovului. Curtea Bisericii Negre*, în ediție bilingvă română și engleză.

3. Investigări ale culturii materiale. Din cercetările arheologice rezultă cantități importante de materiale, de prelucrarea și interpretarea cărora depinde în final interpretarea sitului. Contribuții majore în domeniu am adus mai ales prin analiza și interpretarea materialului ceramic de la Alba Iulia, singurul sit unde există posibilitatea de a urmări evoluția culturii materiale în secolele din jurul anului 1000 și a evidenția continuitățile și

discontinuitățile acestui material. Contribuțiile mele privind evoluția ceramicii săsești sunt de asemenea notabile, deoarece am reușit să evidențiez și să datez loturile cele mai importante de materiale timpurii. Am publicat, în colaborare sau ca unic autor, peste 600 de monede medievale împreună cu contextele acestora, alături de alte câteva mii de artefacte din evul mediu și epoca modernă. Cea mai importantă contribuție din domeniul culturii materiale rămâne totuși teza mea de doctorat, o lucrare de sinteză despre cahle publicată în 2004, rămasă o operă unică pentru spațiul cultural central-est european.

4. Investigări ale culturii spirituale. Cercetările din zona bisericilor au condus invariabil la descoperirea unor cimitire medievale și moderne cu un număr important de morminte, care oferă posibilități generoase pentru studierea spațiilor și comportamentelor funerare. Contribuțiile mele se materializează în primul rând în prelucrarea cimitirului din Sibiu, dar și în studiile de sinteză despre mormintele antropomorfe din sec. XII-XIII.

Bineînțeles, nici unul dintre aceste domenii nu poate funcționa independent. Cercetătorul preocupat de începuturile arhitecturii religioase nu poate fi decât un arheolog cu o formație complexă, obișnuit să abordeze situri complexe. Ca atare, începând de la nivelul investigației de teren până la publicare, aceste domenii se suprapun, se întrepătrund și se condiționează. Pe de altă parte, arheologul medievist depinde esențial de oportunități, fiindcă o cercetare riguroasă la acest nivel nu a beneficiat niciodată în România de o finanțare consecventă dedicată programului științific.

Consider că cel mai important rezultat ştiinţific obţinut până în prezent este monografia colţului de sud-vest al cetăţii Alba Iulia, în care am abordat un sit cu locuire neîntreruptă din epoca romană şi până în jurul anului 1700, cu o stratigrafie complicată şi cu secvenţe consistente de locuire din fiecare etapă istorică, însemnând locuinţe, gropi, construcţii din piatră, morminte de diferite tipuri, obiecte de uz comun, de port, de podoabă, de armament şi chiar urmele unor fortificaţii. O contribuţie esenţială la dezvoltarea cunoaşterii domeniului epocii medievale este realizarea şi publicarea cercetărilor din centrul vechi al Sibiului, cea mai importantă localitate a oaspeţilor din sudul Transilvaniei, respectiv din Piaţa Huet. Cercetarea a adus numeroase informaţii despre nucleul Sibiului, inclusiv despre prima incintă fortificată şi a scos la lumină primele monede din sec. XII descoperite pe teritoriul acestui oraş, dintre care una bizantină. Nici o lucrare comparabilă nu a fost încă publicată pentru sudul Transilvaniei (referindu-ne la un nucleu urban şi la proporţiile cercetării).

A.III. Planul de evoluție și dezvoltare a carierei profesionale și științifice urmărește două direcții principale:

1. Dezvoltarea activității de cercetare este concentrată pe domeniul începuturilor arhitecturii religioase, în special perioada de suprapunere a influențelor dinspre lumea greacă și cea latină aflate în concurență pentru organizarea religioasă dar și pentru convertirea populațiilor. Intenționez să dezvolt programe complexe de cercetare pentru perioada sec. X-XII, abordată ca perioadă de tranziție în care s-a tranșat profilul principal latin al civilizației medievale din Transilvania. Acest obiectiv se va baza atât pe investigații de teren cât și pe analiza post-săpătură a unor colecții inedite, considerate de interes major pentru reconstituirea istoriei Bazinului Carpatic (Cenad, Alba Iulia). O direcție importantă asupra căreia doresc să mă concentrez este cercetarea inter - și multidisciplinară și aplicarea metodelor moderne de investigare și datare în arheologia medievală din România.

2. Formarea unor specialiști în domeniul arheologiei medievale și specializarea acestora prin șantiere școală și dezvoltarea unor tematici de cercetare doctorală cu obiective precise pentru obținerea unor rezultate punctuale.

Pentru a atinge aceste obiective se impune de la sine obținerea atestatului de abilitare în perspectiva organizării unor stagii doctorale.

B. Partea a doua a lucrării este un studiu inedit privind Arheologia bisericii ortodoxe din Transilvania: „Între lumi: arheologia bisericii ortodoxe din Transilvania medievală”.

Activitatea de cercetare realizată după susținerea publică a tezei de doctorat a fost concentrată pe evaluarea arheologică a arhitecturii ecleziastice medievale din Transilvania. În consecința a numeroase studii de caz pe care le-am finalizat în ultimele decenii, în prezent derulez un proiect ambițios care sintetizează arheologia bisericii medievale din Transilvania, cu accent pe începuturile acesteia aflate sub semnul influențelor greco-latine. Pentru a respecta limitele impuse de cadrul unei teze de abilitare, am decupat din acest vast studiu segmentul bisericilor de rit grec, considerând că acesta reflectă cel mai cuprinzător efortul de investigare, metodologia și rezultatele pe care le-am obținut în carieră.

Primul capitol creionează începuturile arhitecturii religioase, prezentând pe scurt cazul sitului de la Alba Iulia, unde a fost construită prima biserică de influență bizantină în sec. X, urmată în secolul următor de o primă catedrală romano-catolică.

Capitolele următoare sunt structurate astfel încât să ofere o imagine generală asupra patrimoniului existent și stadiului cercetărilor (B.II-B.III), după care este abordat contextul

social şi cultural (B.IV). Bisericile sunt analizate după o schemă ce combină caracteristicile arhitecturale și cronologia în capitolele B.V-B.VII. Capitolul V sumarizează principalele tipuri de plan, capitolul VI se concentrează pe datele pe care le avem despre evoluția șantierelor și caracteristicile tehnice ale clădirilor, iar capitolul VII discută organizarea spațiului interior.

Unghiul de abordare este în principal arheologic, unul dintre obiectivele secundare ale studiului fiind acela de a evidenția stadiul investigațiilor arheologice și contribuțiile aduse de arheologie la cunoașterea acestui domeniu.

Between Worlds: Orthodox Church Archaeology in Medieval Transylvania

Contents

A. Scientific and professional career evolution – training, achievements and perspectives

I Professional development and expertise. Brief description of the career
- I.1. General data
- I.2. Doctoral studies and postdoctoral research grants
- I.3. Archaeological investigations: excavations and data processing
- I.4. General scientific skills
- I.5. Dissemination of professional achievements
  - I.5.1. Publications
  - I.5.2. Conferences
  - I.5.3. Projects and management ability
  - I.5.4. Exhibitions

II The Archaeology of Medieval Transylvania: research directions, challenges and relevant contributions
- II.1. Contributions to the emergence and development of religious architecture
- II.2. Contributions to the study of the western guests in Transylvania
- II.3. Sherds, pots, coins and other small finds: investigating material culture
- II.4. Rites, rituals and inventories: investigating funeral spaces

III. Professional and scientific career development plan

B. Between Worlds: Orthodox Church Archaeology in Medieval Transylvania

Preliminaries

I The beginnings of religious architecture in Transylvania: the case of Alba Iulia

II The archaeological study of Orthodox churches: an introduction

III General considerations about churches dating from the 10th-15th centuries

IV The social and cultural context of the emergence and development of Orthodox religious architecture

V General planimetric development

VI The church and its building site: craftsmen, materials, technical particularities

VII The organisation and arrangement of interior space: compartments, architectural elements and murals

VIII Case studies
- St. George's Church in Lupșa (14th-16th c.)
- St. Nicolas' Church in Almașu Mare (15th c.)
- St. Paraskeva's Church in Feleacu (13th-15th c.)

IX Annexes
- List of the main churches mentioned in the text
- List of illustrations
- Bibliography for Part B
- Illustrations

Summary

This paper summarises the results I have obtained in my research activity after the defence of my PhD Thesis (1999), and it is structured in two parts. The first part (A) presents my professional profile, following the stages of my career (A.I), my main scientific achievements and contributions to the advancement of knowledge (A.II), as well as my career development plan and the estimated perspectives in the field for which I am applying (A.III). The second part (B) is an unpublished study on Orthodox church archaeology in medieval Transylvania, which synthesises the state of research and points out my personal contribution. The paper includes several annexes and a selective list of illustrations for the second part.

A. Scientific and professional career evolution – training, achievements and perspectives.

A.I. Professional development and expertise. Brief description of the career.

Main benchmarks of the professional training as a researcher – doctoral and postdoctoral research stages, field researches

I graduated from the Faculty of History, University of Bucharest, in 1986, but carried out my doctoral studies at Babeş Bolyai University in Cluj Napoca, from 1992 to 1998. After the public defence of my PhD Thesis, in April 1999, I published it under the title *Stove Tiles from Transylvania and the Banat from the Beginnings until 1700* (2004). Later on, I benefited from two postdoctoral research grants: in 2004-2006 and 2011-2013 (SOPHRD). The first grant focused on processing the archaeological findings from the south-western corner of the Citadel in Alba Iulia, uncovered during the period 2000-2002; the results were published in an archaeological monograph that came off the press in Budapest, in Hungarian (2008).. Under the second grant, I carried out a research project entitled *Cultural Interferences and Local Identities in the Southern Part of Transylvania during the 10th-13th Centuries,* leading to the publication of several studies and books on the built heritage and medieval civilisation in this region.

My professional focus revolves around the study of the Transylvanian Middle Ages. In this field of research, I have completed numerous archaeological investigations and published 7 books, over 50 studies and articles, and more than 70 archaeological research reports.

Field research is a mandatory stage in an archaeologist's professional training and career development. Since 1993, I have supervised more than 30 medieval archaeological sites, located primarily in Transylvania. My most important research is undoubtedly the one I conducted in the south-western corner of the Citadel of Alba Iulia, around the Roman Catholic Cathedral and the Episcopal Palace. This complex research, which investigated vestiges dating back from Roman times until around the year 1700, started in 2000 and continued almost without interruption until 2011. The findings were published in two monographs and several articles. In particular, the most important of my discoveries is the ruin of a Byzantine-style church, dating from the 10th-11th centuries, unearthed in front of St. Michael's Roman Catholic Cathedral in Alba Iulia in 2011. It is the earliest church discovered north of the Danube (after the basilica of Sucidava) and it reflects a Byzantine cultural and religious influence in the southern areas of the Carpathian Basin at the start of the second millennium. A synthetic report was published in Romanian in 2014, followed by abridged versions in English and German, in 2015.

The large-scale research projects organized in the proximity of important historical monuments have substantially enriched the state of knowledge about the medieval period. As regards their outstanding findings, I should mention the researches I undertook in the southern part of Transylvania and in the middle basin of the Mureș River.

General scientific skills

My research has focused on Transylvania during the medieval and early modern periods. Through numerous field researches (regional surveys, excavations, inventories of historic monuments), several documentation stages and research publishing, I have acquired a substantial amount of knowledge of the general historical framework and of the socio-political context, but my main field of interest relates to the study and in-depth understanding of the material and spiritual components of the religious sphere. The consistent study of religious architecture and funerary spaces from an archaeological point of view requires knowledge and skills pertaining to both archaeology and art history. Given the fact that the academic system in which I received my training did not include the possibility of specializing as a medievalist archaeologist, I acquired these skills and knowledge through the direct experience of the researches I have undertaken.

From conducting archaeological excavations in the field to interpreting the findings, the pathway is, most of the times, long and strewn with difficulties. While during the first stage, the technical, organisational, surveillance and documentation skills are of greater

importance, during the processing steps the emphasis lies on theoretical training, on the ability to synthesise and render archaeological information in a historical context. I have had the opportunity to embark on such a pathway in processing the findings of my own research, often moving across virgin territory, because there are very few large-scale archaeological researches in Transylvania that reach the stage of contextual interpretation and publication. Of course, my skills kept on developing, as I had to process researches with a high degree of difficulty, in terms of sheer scale and historical significance.

Projects, management, miscellanea

Since 1994, I have always been in a position to obtain funding both for the archaeological excavations I have conducted and for projects that involved the processing of archaeological material, carrying out scientific documentation and publishing studies. I have been able to draw significant funding for several field researches, some of which have been large-scale endeavours, but also for processing the excavation findings from Sibiu and Alba Iulia (as well as for other, less ample projects), and then for the dissemination of the obtained results through the publication of specialised monographs, exhibitions and popularisation materials. The most significant achievement in this respect is the management of a pioneering research: the anthropological study of the medieval necropolis of Sibiu – Huet Square, whose findings have been published in English, in Germany.

A.II. The Archaeology of Medieval Transylvania: research directions, challenges and relevant contributions.

Based on the main findings of my research, I have structured my contributions to the development of knowledge into four areas, which are interconnected.

1. The rise of religious architecture in the Carpathian Basin: I have brought numerous contributions, through the discovery of the first churches built by colonists (Drăușeni, Sibiu, Brașov), by Szeklers (Chilieni, Daia) and, in particular, through investigations of sites containing Greek-Rite establishments that were in use around the year 1000 (partial researches at Cenad and Pâncota, unpublished). Moreover, we cannot speak about this subject without tackling the complex site in Alba Iulia, which preserves the ruin of one of the older church in the Carpathian Basin: a Byzantine-style construction that I researched on site in 2011. The results were published in 2014 and 2015. It is also the site where the first Latin-Rite construction was erected, a Romanesque-style basilica, whose ruins are preserved inside the present-day cathedral. Through its complexity, the site in Alba Iulia provides a unique

opportunity for the subject, which I highlighted in a monograph published in 2008/2009, as well as in a few other papers. My researches in Lupșa, Almașu Mare and Feleacu are knowledge benchmarks regarding the Orthodox churches in the region.

2. The colonisation of significant Central European population groups in Transylvania was to be one of the major events in the medieval history of this area. This subject has attracted me from the beginnings of my career. Through my research and publications over the past half-century, I have brought some important contributions in the field of deciphering the colonisation stages and the first forms of religious expression of the settlers. The major research undertaken around important historical monuments has substantially enriched the knowledge about the guests of the Hungarian Kingdom, about their specific architecture, and their material and spiritual culture in the Middle Ages. We may note that the most relevant researches are those that investigated the fortress chapels in Hărman and Sânpetru (1994), the Church on the Hill in Sighișoara (1998-2001), the fortress and the Evangelical church in Moşna (1999-2001), the fortress and the Evangelical church in Drăușeni (1993-1997), the Evangelical church in Teaca (1997), the fortress and the Evangelical church in Saschiz (1999-2001), the historical centre of Sibiu (Huet Square) (2005) and the historical centre of Brașov (2012-2013) – the majority of these being published in articles and monographs. The researches in Saschiz were published in three articles and a monograph. The latter, which saw the light of print in 2012, provides a brief overview of the UNESCO site located in this settlement. In 2005, I coordinated the comprehensive archaeological excavations in the historical centre of Sibiu (Huet Square), researching almost the entire area of the first fortified enclosure of the town, as well as the cemetery that developed around the parish church from the 12th century until around 1550 (1833 grave). The monograph of these investigations was published in 2007 under the title *Sibiu. Huet Square. An Archaeological Monograph*. In 2015, the anthropological and archaeological monograph of the cemetery saw the light of print too, at Dr. Faustus Press in Tübingen (the study was carried out in collaboration with the Francisc Reiner Institute of Anthropology of the Romanian Academy and the University of Tübingen). Although it refers strictly to the historical nucleus, the monograph of the site in Sibiu (2007, 2015) is the only archaeological-historical study devoted to a medieval Transylvanian settlement that resorts to an interdisciplinary approach, including bio-archaeological viewpoints.

In the 2012-2013, I supervised the researches undertaken in Brașov, in the historical centre, in the yard surrounding the Black Church (the Honterus Court). A synthesis of these

researches was published in 2015, under the title *Unearthing the Medieval Past of Braşov. The Black Church Yard*, which came out in a bilingual edition, in Romanian and English.

3. Investigations of material culture. Archaeological research generates significant amounts of materials, the final interpretation of the site ultimately depending on processing and interpreting them. I have brought major contributions in the field especially by analysing and shedding light on the ceramic material in Alba Iulia, the only site where it is possible to trace the development of material culture in the centuries around the year 1000 and to highlight the continuities and discontinuities of this material. My contributions concerning the development of Saxon ceramics are also notable, as I have managed to define and date the most important lots of early materials. I have published, in collaboration or as sole author, over 600 medieval coins along with their contexts, as well as thousands of artefacts from the Middle Ages and the modern period. My most significant contribution in the field of material culture remains, however, my PhD Thesis, a work of synthesis about stove tiles, published in 2004, which is still a one-of-kind study for the cultural space of East-Central Europe.

4. Investigations of spiritual culture. Research conducted in areas nearby churches has invariably led to the discovery of medieval and modern cemeteries with a large number of graves, providing generous opportunities for studying funeral spaces and behaviours. My contributions include, above all, the processing of the findings from the cemetery in Sibiu, as well as the synthesis studies about the stone-built graves of the 12th and 13th centuries.

Of course, none of these domains can function independently. The researcher concerned with the beginnings of religious architecture should be an archaeologist with a complex training, accustomed to approaching complex sites. As such, from the level of field research to that of publication, these domains overlap, intermingle and are mutually determined. On the other hand, the medievalist archaeologist essentially depends on opportunities, because, in Romania, a rigorous research at this level has never benefited from consistent scientific program funding.

I believe that the most important scientific result achieved so far is the monograph of the south-western corner of the Citadel in Alba Iulia, where I approached a site with continuous habitation from Roman times until about the year 1700. The site has a complicated stratigraphy and evinces consistent sequences of habitation from every historical stage: dwellings, pits, stone constructions, various types of graves, everyday objects, garments, jewellery, weaponry and even traces of fortifications. An essential contribution to the progress of knowledge on the medieval period consists in the completion and publication of the research conducted in the old centre of Sibiu (in Huet Square), the most important settlement

of the guests in Southern Transylvania. Research has unravelled a wealth of information about the historical core of Sibiu, including about the first fortified enclosure. It has brought to light the first 12th-century coins found in this town, one of which is of Byzantine extraction. No comparable study has yet been published for the south of Transylvania (if we are to take into account the urban core and the sheer scale of this research).

A.III. My **professional and scientific career development plan** follows two main directions:

3. The development of my research activity is focused on the beginnings of religious architecture, in particular on the period of overlapping influences from the Greek and the Latin worlds, which vied for supremacy in the realms of religious organisation and population conversion. I intend to develop research programs charting the 10th to the 12th centuries as a transitional period during which the Latin profile of Transylvania's medieval civilisation came into being. My aim is to explore this phenomenon through both field research and the post-excavation analysis of some unpublished collections, which are deemed to be of major interest for reconstructing the history of the Carpathian Basin (Cenad, Alba Iulia). An important direction I wish to embark on is inter- and multidisciplinary research, as well as the application of modern investigation and dating methods in medieval archaeology in Romania.

4. The training of specialists in the field of medieval archaeology through: training excavation sites and the development of doctoral research topics with precise objectives in order to obtain targeted results.

The achievement of these objectives obviously depends on my obtaining the Habilitation Certificate, with a view to organizing doctoral study stages.

B. The second part of the thesis consists in an unpublished study on the subject of Orthodox church archaeology in Transylvania – "Between Worlds: Orthodox Church Archaeology in Medieval Transylvania"

The research activity undertaken after publicly defending my PhD Thesis focused on archaeologically evaluating the medieval ecclesiastical architecture of Transylvania. Due to the numerous case studies that I have completed during the last decades, currently I am carrying out an ambitious project that synthesises the medieval church archaeology of Transylvania, with emphasis on its beginnings, which were marked by Greek and Latin

influences. In order to respect the length requirements of this Habilitation Thesis, I have cropped from this vast study the segment concerning the Greek Rite churches, considering that it best reflects the investigation effort, the methodology and the results that I have obtained during my career.

The first chapter sketches the beginnings of religious architecture, with a short presentation of the site in Alba Iulia, where the earliest Byzantine-style church was erected in the 10th century, followed, in the next century, by the first Roman-Catholic cathedral.

The subsequent chapters are structured in such a way as to provide an overview of the extant heritage and on the state of research (**B**. II and **B.**III); the next section is an analysis of the social and cultural context (**B.** IV). Throughout chapters **B.**V to **B.**VII, the churches are analysed according to a pattern that combines the architectural features with their chronology. Chapter V summarizes the main ground plan types, chapter VI focuses on the data we possess about the construction sites and the technical characteristics of the buildings, while chapter VII tackles the organisation of the interior area.

These aspects are mainly approached from an archaeological point of view, one of the secondary objectives of the study being to highlight the present-day state of archaeological investigation and the contributions brought by archaeology to the knowledge of this subject.

Daniela Veronica Istrate

13 iulie 2017